

УДК 332.12+316:33

О. В. Покатаєва,
д. е. н., проф., Класичний приватний університет
В. В. Томарева-Патлахова,
к. е. н., доцент, Класичний приватний університет

СТАН ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

O. Pokatayeva,
V. Tomareva-Patlahova

CONDITION AND TRENDS OF STATE PROGRAMS OF REGION SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

У статті обґрунтовано головні цілі та принципи державних програм регіонального розвитку. Виявлено фактори впливу на процес розробки програм регіонального розвитку. Запропоновано алгоритм реалізації програм регіонального розвитку відповідно до державної стратегії регіонального розвитку. Виявлено та запропоновано основні напрями ефективної та результативної реалізації програм регіонального розвитку.

The article grounds the main aims and principles of state programs for regional development. The factors of impact on the drafting process of regional development programs are identified. The author offers the algorithm of implementing regional development programs regarding to the national strategy of regional development. The basic trends and directions of the effective and efficient implementation of regional development programs are identified and offered.

Ключові слова: регіональний розвиток, прогнозування, стратегія регіонального розвитку, програма, державні цільові програми, соціально-економічний розвиток.

Key words: regional development, forecasting, regional development strategy, program, state programs, socio-economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Постійні зміни зовнішнього і внутрішнього середовища регіонального розвитку впливають на перманентні соціально-економічні перетворення на рівні країни та регіонів. Перетворення, які супроводжуються соціально-економічною та політико-правовою нестабільністю, нарощуванням кризових явищ, дисбалансом та диспропорціями регіонального розвитку, матимуть раціональний та ефективний характер за умови реалізації пріоритетних програм соціально-економічного регіонального розвитку.

В умовах несистемної державної регіональної політики реалізація функцій регіонального управління має базуватися на сформованому інструментарію прямого впливу державних органів управління регіональним розвитком. Одним з найбільш комплексних інструментаріїв залишається державна програма регіонального розвитку.

Розробка відповідного механізму, встановлення чітких індивідуальних до регіонів критеріїв розвитку у рамках пріоритетних державних програм розвитку регіонів дозволить сформувати заходи своєчасного реагування на зміни та трансформації регіонального розвит-

ку, кризові явища в окремих сферах соціально-економічного регіонального розвитку та сформувати базовий потенціал для реалізації стратегій соціально-економічного розвитку регіонів на середньо- і довгострокову перспективу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Планування і програмування соціально-економічного розвитку регіонів та формування стратегій регіонального розвитку є об'єктом дослідження багатьох науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних, зокрема: І. Беганської, О. Вавілової, Л. Дідківської, А. Мазур, В. Переверзева, В. Савченка, Д. Стеченко, Ю. Шкуренка та ін.. Однак, окремі проблеми розробки і реалізації програм регіонального розвитку на основі умов реалізації оперативних і стратегічних цілей цих програм заслуговують додаткової уваги.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є:

— обґрунтувати цілі та принципи державних програм регіонального розвитку;

— виявити фактори впливу на процес розробки програм регіонального розвитку;

— виявити та запропонувати напрями ефективної та результативної реалізації програм регіонального розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах формування національної і регіональної економіки вимагає створення і реалізації комплексу заходів, направлених на всі вектори і сфери управління соціально-економічним регіональним розвитком. Комплекс таких заходів чи інструментів мають базуватися на принципах і підходах планування і прогнозування розвитку регіонів. Особливістю соціально-економічного планування і прогнозування регіонального розвитку є аналіз регіонального потенціалу, оцінка здатності інститутів державного регіонального управління до реалізації регіонального потенціалу та створення гнучкого механізму адаптованого до диспропорцій регіонального розвитку.

Основними складниками регіонального розвитку є такі:

— екологічний, який охоплює всі аспекти, пов'язані з охороною довкілля та раціональним використанням природних ресурсів;

— економічний — передбачає стійку динаміку економічного зростання для забезпечення підвищення добробуту мешканців;

— соціальний — передбачає поліпшення соціальних умов для мешканців відповідної території, зокрема й щодо праці, відпочинку та проживання.

Основні завдання регіонального планування полягають у забезпеченні оптимального розвитку народного господарства регіонів у єдиному господарському комплексі держави; вдосконаленні, спеціалізації територій; установленні оптимальних пропорцій; ефективно-му використанні трудових і природних ресурсів та виробничих потужностей; раціоналізації розміщення продуктивних сил [1, с. 100].

Ефективне планування і прогнозування у напрямку розробки програм державної економічної регіональної політики базується на таких основних принципах: еволюційність економічного та соціального розвитку регіонів; цілісність; об'єктивність; соціальна спрямованість; науковість, оптимальність; пропорційність та збалансованість економічного розвитку регіонів; самостійність; гласність; дотримання загальнодержавних інтересів.

Основні правові, економічні та організаційні засади стратегічного планування та формування програм регіонального розвитку в Україні визначені Конституцією України, Законами України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України", "Про державні цільові програми", Бюджетним кодексом України, Постановою Кабінету Міністрів України "Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету", Розпорядженням Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі". Концепція державної регіональної політики та Закон України "Про стимулюван-

ня розвитку регіонів" визначають стратегічне планування на державному та регіональному рівні, правові документи, які зумовлюють взаємозв'язок між аналізом розвитку економіки країни, розробленням прогнозу, визначенням цілей і основних напрямів економічної політики.

Так, на підставі Закону України "Про стимулювання розвитку регіонів" [2] розроблено "Державну стратегію регіонального розвитку України на період до 2015 р." (далі — Стратегія) [3], яка має бути дієвим інструментом реалізації стратегії соціально-економічного регіонального розвитку і виконання державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку. Реалізація державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку відповідно до Стратегії повинна бути спрямована на вирішення ключових проблем розвитку регіонів, серед яких:

1) низька інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна активність;

2) нерозвинена виробнича та соціальна інфраструктура;

3) зростання регіональних диспропорцій у сфері соціально-економічного розвитку регіонів;

4) слабкі міжрегіональні зв'язки;

5) нераціональне використання людського потенціалу.

Вирішити комплекс цих проблем передбачалося на підґрунті виконання чотирьох стратегічних завдань: підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу; розвитку людських ресурсів; розвитку міжрегіональної співпраці; створення інституційних умов для розвитку регіонів. Ці пріоритети були визнані домінуючими у більшості регіональних стратегій соціально-економічного розвитку до 2015 року, прийнятих майже в усіх регіонах України. Водночас, затверджені регіональні стратегії орієнтувалися на умови розвитку, притаманні докризовому періоду; на зростаючий попит світових ринків на сировину та напівфабрикати, екстенсивний характер регіонального економічного зростання та витратний підхід до використання наявного на місцях ресурсного потенціалу [4].

Законом України "Про державні цільові програми" визначено, що державна цільова програма — це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються за використання коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням. Програма має статус державної, якщо охоплює всю територію держави або значну кількість її регіонів, має довгостроковий період виконання і здійснюється центральними і місцевими органами виконавчої влади [5].

Регіональна цільова програма — це сукупність взаємопов'язаних завдань і заходів, узгоджених за строками та ресурсним забезпеченням виконавцями, спрямованих на розв'язання найактуальніших проблем розвитку регіону або окремих галузей економіки чи соціально-культурної сфери регіону, реалізація яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету і є складовою щорічної програми соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, області, міст Києва

та Севастополя на відповідний рік [6]. Державні регіональні програми — комплекс заходів місцевих органів державної влади та управління щодо вирішення найбільш актуальних проблем соціально-економічного розвитку регіону [7, с. 185]. Програми поділяються на програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля тощо.

Державні регіональні програми розробляються з метою активізації господарської діяльності та розвитку ринкових відносин у регіонах; забезпечення структурної перебудови народногосподарських комплексів; вирішення проблем соціального характеру, пов'язаних із зайнятістю населення, розвитком соціальної інфраструктури; ліквідації локальних соціально-економічних криз; створення умов для екологічної безпеки в регіоні тощо [8, с. 73].

Розробка програм соціально-економічного регіонального розвитку має базуватися та враховувати вплив факторів, які визначають регіональний потенціал та конкурентоспроможність. Для більшості цільових регіональних програм об'єктивною основою є система досягнутих макроекономічних показників, державні соціальні стандарти і нормативи забезпеченості населення, характеристика соціальної інфраструктури та інвестиційна привабливість регіонів (табл. 1).

Програми соціально-економічного регіонального розвитку відповідно до прогнозування економічного та соціального розвитку регіонів обов'язково містять такі елементи: аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку за поточний період, основні проблеми розвитку регіону; основні показники економічного розвитку; зведений план заходів соціального розвитку; показники розвитку промисловості; показники розвитку аграрного сектора; капі-

Таблиця 1. Фактори розробки державних програм соціально-економічного регіонального розвитку

Групи факторів	Соціально-економічні	Інституційні
Екстенсивні	<ul style="list-style-type: none"> – природно-кліматичні умови; – соціально-демографічний стан; – соціально-культурне середовище; – макроекономічне середовище; – людський потенціал; – міжгалузеві зв'язки матеріального виробництва; – споживчий ринок; – можливості інвесторів; – науково-технічний потенціал 	<ul style="list-style-type: none"> – місцеве і регіональне самоврядування; – науково-дослідні інститути і центри
Інтенсивні	<ul style="list-style-type: none"> – територіально-галузева близькість; – національно-етнічні особливості регіону; – рівень впровадження новачій; – споживання технологій населенням; – ефективність ринку товарів і послуг виробничого і невиробничого призначення; – виробництво забруднюючих речовин; – конкурентоспроможність регіону; – рівень розвитку соціальної інфраструктури у міських та сільських поселеннях 	<ul style="list-style-type: none"> – система державно-приватного партнерства; – науково-дослідні інститути і центри
Інноваційні	<ul style="list-style-type: none"> – сукупний регіональний потенціал; – освітньо-інтелектуальний капітал; – алокація ресурсів; – технологічна готовність; – інтеграція на ринки капіталів; – умови бізнес-середовища; – виробництво й експорт інновацій; – суспільна відповідальність 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень захисту власності; – кооперація науково-технічних відносин суб'єктів господарювання і органів регіонального і місцевого управління; – господарські структури, орієнтовані на інтенсифікацію науково-технічного і технологічного потенціалу

тальне будівництво; регіональна інфраструктура; трудові ресурси; охорона природи і раціональне використання природних ресурсів; рівень розвитку та економічна ефективність виробництва. Цільові програми регіонального розвитку безпосередньо відповідають орієн-

Рис. 1. Схема реалізації програм соціально-економічного регіонального розвитку у контексті державної стратегії регіонального розвитку

Таблиця 2. Соціально-економічні показники розвитку регіонів

Області	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у відпускних цінах підприємств, млн грн.	Освоєно (використано) капітальних інвестицій, млн грн.	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Оборот роздрібною торгівлею за січень-грудень 2012 р., млн грн.
Автономна Республіка Крим	22224,1	17576,8	888835,1	1435417,8	36036,2
Вінницька	19906	4901	652401,8	498364,7	22697,5
Волинська	10152,2	3180,2	605783,6	1015138,6	15905,7
Дніпропетровська	204968	20456,2	10129717,1	6538262,7	61351,4
Донецька	222772,7	30068,8	14127178,9	4168468,9	82562,9
Житомирська	14939,8	2539,2	550038,4	384271,6	16970,1
Закарпатська	8643,5	2518,8	1385087,3	2009084,9	16272,2
Запорізька	77881,6	6261,7	4004800,1	2013430	34419,2
Івано-Франківська	22818	4976,6	821538	983751,3	20217,7
Київська	38532,1	19375,8	1982972,1	4793231,8	31536,8
Кіровоградська	12407,9	4376,7	630605,6	284874,7	13645,2
Луганська	81013,7	7839,4	4192709,3	1989588,7	34702
Львівська	31981,5	9992,5	1343535,6	3373475,2	36232,1
Миколаївська	22470,1	4166,4	2370724,8	895654,2	20025,1
Одеська	24722,6	13230,3	1784639,5	4304579,9	50130,7
Полтавська	64548,1	10190,5	3404406,8	1322736,3	21273,8
Рівненська	14546,6	2671,6	503536,4	458652,5	14573,9
Сумська	20781,6	2695,7	1122088,2	678821,9	14941,4
Тернопільська	6870	3159,9	236823,6	336848,7	13312,7
Харківська	60397,6	13516,1	2022112,6	2741037	56452,5
Херсонська	10098,3	2287,9	328474,1	206635,2	16716,7
Хмельницька	15537,4	3282,6	460424,9	564880,3	18291,3
Черкаська	29313,9	3373,4	1007649,9	576908	19440,4
Чернівецька	3922,8	2131,2	124920	174891,7	11255,3
Чернігівська	14182,2	2470,2	542355,4	544794,3	14603,8

Джерело: побудовано на підставі [10].

тирам Стратегії або окремим її завданням, враховуючи вимоги регіональної економічної політики. Схема реалізації програм соціально-економічного регіонального розвитку у контексті державної стратегії регіонального розвитку наведена на рисунку 1.

На сучасному етапі реалізації державних програм соціально-економічного розвитку регіонів Розпорядженням Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів на 2013 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року" від 22 серпня 2012 р. № 627-р [9] визначено основні напрями щодо забезпечення реалізації регіональних програм соціально-економічного розвитку відповідно до Стратегії:

- проведення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського і обласного значення для визнання територій депресивними та розроблення програм подолання їх депресивності;
- формування переліку інвестиційних програм (проектів), що можуть реалізуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку;
- підготовка методичних матеріалів щодо запровадження середньострокового планування на рівні місцевих бюджетів, у тому числі для забезпечення впровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі;
- створення єдиної бази даних та системи моніторингу проектів транскордонного та євро регіонального співробітництва;
- проведення моніторингу та аналізу показників соціально-економічного розвитку малих міст і підготов-

ку пропозицій щодо визначення шляхів розв'язання проблемних питань розвитку таких міст;

- виконання, відповідно до компетенції, угод щодо регіонального розвитку, укладених між Кабінетом Міністрів України та відповідними обласними радами, проведення моніторингу їх виконання, а також підготовки проектів угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та відповідними органами місцевого самоврядування;

- проведення інвентаризації туристичних ресурсів у регіонах;

- поширення інформації про туристичний та курортно-рекреаційний потенціал України на зовнішньому та внутрішньому туристичному ринку.

- вжиття заходів до інженерного захисту територій для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- запобігання виникненню та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на об'єктах і територіях, що характеризуються незадовільним техногенним та екологічним станом;

- підвищення доступності та ефективності медичного обслуговування.

Практика розроблення та реалізації програм регіонального розвитку, укладання та реалізації угод щодо регіонального розвитку сьогодні має такі особливості та проблеми:

- 1) недоліки процесів стратегічного планування розвитку регіонів. Посилення диспропорцій регіонального розвитку. Зростання асиметрії характерне для обсягів промислового виробництва у регіонах (табл. 2).

Так, якщо у 2012 році обсяг реалізованої продукції у Донецькій області склав 222772,7 млн грн., а у Дніпропетровській — 204968,0 млн грн. то у Чернівецькій області лише 3922,8 млн грн., (що менше у 56,8 разів за Донецьку область та 52,3 рази за Дніпропетровську область), у Тернопільській області обсяг реалізованої продукції склав лише 6870 млн грн. Різними темпами зростає зовнішньоекономічна діяльність. Так, якщо у Донецькій області, обсяги експорту складають 14127178,9 тис. дол. США, то у Херсонській області менше у 43 рази, у Тернопільській — у 59,7 разів, у Чернівецькій — 113,1. Суттєво відрізняються і показники економічної активності населення, адже вони значно вище у великих місцях (у Донецькій області кількість економічно активного населення у віці від 15 до 70 році складає 2157,2 тис. осіб;

2) зростання кількості прийнятих управлінських рішень, їх (дублювання), що призводить до хаотичності та неузгодженості;

3) відсутність дієвого технологічного й інформаційного супроводження розроблення та прийняття управлінських рішень на регіональному рівні (зокрема налагодженого моніторингу проблем регіонального розвитку, аналізу й моделювання способів їх вирішення, об'єктивної оцінки ресурсного забезпечення як основи для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на місцевому (регіональному) рівні) [11, с. 9];

3) наявність конфліктів між обласними державними адміністраціями, обласними радами та групами впливу на рівні регіону, а також різні бачення пріоритетів розвитку регіону, що є суттєвою перешкодою своєчасній підготовці відповідних регіональних стратегій;

4) інертність центральних органів виконавчої влади щодо підготовки та укладання угод, тривалість процедур їх розроблення й укладання; залежність цих процедур від політичної кон'юнктури;

5) збереження практики "ручного управління" заходів якого дають певний ефект в короткостроковому періоді та негативно позначаються на системі стратегічного управління регіональним розвитком [11, с. 9];

6) низька активність місцевого самоврядування та недооцінка місцевої ініціативи у вирішенні проблем регіонального (місцевого розвитку). Низький рівень інноваційності управлінських рішень щодо стимулювання регіонального розвитку;

7) пріоритет щодо укладання угод для регіонів з високим та середнім рівнем розвитку, у тому числі через порівняно менший обсяг необхідного фінансування проектів у рамках угоди та можливість залучення місцевого капіталу;

8) переважне спрямування укладених угод на вирішення проблем у сфері житлово-комунального господарства, інженерних мереж і локальної інфраструктури, а також серйозна увага до інфраструктурних проектів національного масштабу;

9) різна структура джерел фінансування укладених угод.

Керованість та ефективність реалізації програм забезпечується завдяки формуванню дієвого інформаційного супроводу, що включає [4, с. 13]:

— налагоджену систему збору, узгодження та використання статистичної, аналітичної, нормативної, про-

грамно-планової та прогнозної інформації для прийняття державно-управлінських рішень на регіональному (місцевому) рівні;

— системний моніторинг широкого кола індикаторів соціально-економічного розвитку та стану навколишнього середовища;

— відкритість і прозорість діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема регулярне інформування громадськості про основні проблеми соціально-економічного та культурного розвитку регіону, шляхи їх вирішення і перспективи прийняття оптимальних державно-управлінських рішень;

— активізацію участі населення та громадських об'єднань регіону в підготовці, обговоренні та вирішенні питань соціально-економічного й культурного розвитку регіону.

Отже, результативність та ефективність реалізації державних програм регіонального розвитку має досягатися за рахунок:

— оцінки ступеня впливу факторів екстенсивного, інтенсивного та інноваційного характеру на регіональний розвиток. До екстенсивних факторів економічного зростання відносять: зростання обсягів інвестицій при збереженні існуючого рівня технології; зростання кількості зайнятих робітників; зростання обсягів споживаної сировини, матеріалів, палива та інших елементів обігового капіталу. До інтенсивних факторів економічного відносять: прискорення науково-технічного прогресу; підвищення кваліфікації робітників; поліпшення використання основних та обігових коштів; підвищення ефективності господарської діяльності за рахунок кращої її організації. Інноваційний передбачає безперервне оновлення асортименту продукції і технологій її виробництва, удосконалення системи управління виробництвом і збутом. Оцінка ступеню впливу цих факторів є необхідною умовою для прийняття подальших обґрунтованих рішень щодо ефективності реалізації державних цільових програм регіонального розвитку з урахуванням потреб кожного регіону;

— координації цільової установки та завдань програми регіонального розвитку стратегічним цілям державної стратегії регіонального розвитку. Перш за все, державна регіональна політика повинна забезпечити: застосування договірних засад при визначенні спільних дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у стимулюванні регіонального розвитку депресивних територій; вирішення спільних регіональних та міжрегіональних проблем розвитку шляхом об'єднання фінансових ресурсів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; підвищення ролі регіонів у зовнішньоекономічному співробітництві; підвищення ролі регіонів у реалізації економічної політики держави; адаптацію національного законодавства з питань регіональної політики до норм і стандартів Євросоюзу. Відповідно до цих уявлень і стратегія регіонального розвитку повинна стати системоутворюючою конструкцією загальної стратегії розвитку країни;

— виділення пріоритетних галузей регіонального розвитку. Для реалізації цих заходів необхідно здійснювати регулярний моніторинг всіх сфер регіонального

розвитку, що полягає у вибіркового статистичному обстеженні окремих сфер регіонального розвитку, налагодженні інформаційного забезпечення як основи для поточного управління, прийняття обґрунтованих державно-управлінських рішень у сфері реалізації державної регіональної політики;

— використання програмно-цільового підходу прогнозування соціального й економічного розвитку. Застосування цього методу на регіональному рівні має багато переваг в частині: сприяння концентрації обмежених фінансових та матеріальних ресурсів на вирішення важливих потреб соціально-економічного розвитку регіону; забезпечення суспільного контролю щодо виконання цілей і завдань програмного розвитку (громадська експертиза, громадські слухання, формування міжвідомчих комісій з реалізації програм, участь громадськості у роботі колегіальних органів при органах влади); збалансованому поєднанню потреб та інтересів усіх суб'єктів управління регіоном у забезпеченні сталого розвитку;

— розширення міжрегіональної взаємодії. Активізувати міжрегіональне співробітництво в економічній сфері можливо за рахунок перегляду механізму застосування угод щодо регіонального розвитку між урядом і регіонами у спосіб їх спрямування на фінансування переважно міжрегіональних проектів і спільних заходів в межах національних проектів [11, с. 12]. Таке співробітництво повинно полягати в удосконаленні управління регіональним розвитком, спрямованим на оптимізацію використання наявних у регіонах ресурсів на розширення ємності внутрішнього ринку, сприянню створенню нових робочих місць і вирішення спільних проблем для регіонів. Співробітництво може бути спрямовано на створення комунікаційної, транспортної інформаційної інфраструктури. Проте на сьогодні таке співробітництво реалізується не повній мірі та знаходить своє відображення лише у взаємодії між обласними радами на рівні підписаних угод;

— розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад. Реалізація законодавчо закріпленого права кожного адміністративно-територіального утворення на економічну самостійність неможлива без наявності у кожного органу влади власного бюджету і права його складання, затвердження і виконання без втручання ззовні. Тобто кожен орган влади має володіти своїми фінансовими джерелами, достатніми для організації управління економікою і соціальною сферою на своїй території. Одночасно з цим, він повинен мати відносну самостійність у розподіленні податків й інших обов'язкових платежів, що надходять до відповідного бюджету. Проте, розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, яке відбулося протягом останніх років, не супроводжується адекватним збільшенням обсягів фінансових ресурсів, що надходять у їх розпорядження. Незначними залишаються власні доходи і, зокрема, у вигляді надходжень від місцевих податків і зборів. Ні раніше діюча система оподаткування, ні кардинальні зміни, яких вона зазнала з набуттям чинності положень Податкового кодексу України, не дають можливості використання інституту місцевих податків і зборів як потужного джерела поповнення місцевих бюджетів, що на перший план ставить питання кардинального реформування системи місце-

вого оподаткування. Так, у більшості розвинутих країн місцеві податки становлять близько 30 % усіх податкових надходжень до зведених бюджетів, зокрема в Японії — 35 %, у Великобританії — 37 %, в Німеччині — 46 %, у США — 66 % [12, с. 280], тоді як в Україні найвищий показник у 2011 році сягнув лише 7,04 % — у попередні роки він ще менше [13];

— реформування адміністративно-територіального устрою тощо. В основі внутрідержавного територіального розподілу лежать адміністративно-територіальні одиниці, що виступають первинною ланкою місцевого самоврядування. Водночас, територіальний устрій передбачає розподіл населення за територіальною ознакою з урахуванням конкретних історичних та географічних умов, що сформувалися на конкретній території [14, с. 22—23]. Проте деякі науковці вважають політику щодо адміністративно-територіального поділу в Україні такою, що зашкоджує реалізації місцевого самоврядування, оскільки управління громадою здійснюється за єдиним зразком, до того ж, як міські так і сільські громади незалежно від розміру території та чисельності населення користуються однаковими муніципальними правами. В європейських країнах така проблема долається шляхом укрупнення існуючих адміністративно-територіальних одиниць проведенням відповідних реформ, встановленням меж мінімальної чисельності населення для нових муніципальних утворень (як правило, чисельність населення місцевої спільноти на низовому рівні має становити не менше 5 тисяч осіб, а в Італії нові комуни можуть створюватись лише за наявності не менше 10 тисяч осіб) [15]. Для результативності та ефективності реалізації державних програм регіонального розвитку доцільно скористатися закордонним досвідом та впровадити систему адміністративно-територіального поділу встановленням меж мінімальної чисельності населення для кожної громади.

ВИСНОВКИ

Державна економічна політика регіонального розвитку має реалізовуватися шляхом розроблення, ухвалення та практичного втілення програм регіонального розвитку, які містять основні принципи та напрями регіонального розвитку, стратегічні завдання й оперативні цілі регіонального розвитку, національні пріоритети регіонального розвитку; враховують особливості розвитку відповідних регіонів; визначають механізми та інструменти реалізації Стратегії, заходи стосовно підвищення конкурентоспроможності регіонів тощо.

Регіональні програми соціально-економічного розвитку як динамічна система має базуватися на програмно-цільовому підході прогнозування соціального й економічного розвитку та спиратися на принципи державних стратегій регіонального розвитку. Реалізація результативних та ефективних державних програм регіонального розвитку вирішує пріоритетні соціально-економічні, науково-технологічні, соціально-культурні, екологічні та інші проблеми та має створити передумови для інституційного середовища регіонального розвитку.

Література:

1. Пушкар З. Стратегічне планування регіонального розвитку / З. Пушкар, Б. Пушкар // Українська на-

ука: минуле сучасне, майбутнє. — 2008. — Випуск 13. — С. 100—105.

2. Про стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс] / Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2850-IV. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів "круглого столу" / за ред. С.О. Білої. — К.: НІСД, 2011. — 88 с.

5. Про державні цільові програми [Електронний ресурс] / Закон України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства економіки України від 04 грудня 2006 р. № 367. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=92210.

7. Дідьківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посібник // Л.І. Дідьківська, Л.С. Головка. — [5-те вид., стер.]. — К.: Знання, 2006. — 213 с.

8. Вірт М.Я. Регіональні програми соціально-економічного розвитку / М.Я. Вірт // Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол.: Башнянин Г.І., Алопій В.В., Вовчак О.Д. та ін.]. — Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. — Вип. 37. — 194 с. — (Серія економічна). — С. 72—76.

9. Про затвердження плану заходів на 2013 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 627-р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Реформування державного управління регіональним розвитком: стан, проблеми, перспективи / С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук [та ін.]. — К.: НІСД, 2012. — 96 с.

12. Ярошевич Н. Б. Шляхи збільшення доходної бази місцевих бюджетів в Україні // Н.Б. Ярошевич, О.Я. Липа // Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. — 2010. — Вип. 20.10. — С. 278—282.

13. Показники виконання Державного та Зведеного бюджетів України за 2010—2011 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/file/link/328305/file/DBU_ZBU.pdf

14. Сидорук Л.А. Система та рівні місцевого самоврядування: порівняльний аспект / Л.А. Сидорук // Європейські перспективи: науково-практичний журнал. — 2010. — № 4. — С. 22—29.

15. Мордвінов О.Г. Становлення місцевого самоврядування: зарубіжний досвід і українська практика / О.Г. Мордвінов // Науково-виробничий журнал "Держава та регіони" серія: "Державне управління", 2011. — № 2. — С. 40—44.

References:

1. Pushkar Z. (2008), "Strategic Planning for Regional Development", *Ukrains'ka nauka: mynule suchasne, majbutnie*, vol. 13, pp. 100-105.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), "The Law of Ukraine "On the promotion of regional development"", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 22 august 2013).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the National Regional Development Strategy for the period until 2015", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 22 august 2013).

4. S.O. Bila (2011), *Strat ehii rozvytku rehioniv: shliakhy zabezpechennia diievosti* [Regional development strategies: ways of ensuring the effectiveness], NISD, Kyiv, Ukraine.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), "The Law of Ukraine "On state targeted programs"", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 22 august 2013).

6. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2006), "Methodical recommendations on the procedures for the development of regional target programs, monitoring and reporting on their performance", available at: www.me.gov.ua (Accessed 22 august 2013).

7. Did'kivs'ka L.I. and L.S. Holovko (2006), *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: navch. Posibnyk* [State regulation of the economy: studies guide], 5 rd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.

8. Virt M.Ya. (2011), "Regional programs of socio-economic development", *Visnyk L'vivs'koi komertsijnoi akademii*, vol. 37, pp. 72-76.

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the action plan for 2013 to implement the National Strategy for Regional Development 2015"", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 22 august 2013).

10. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2013),, available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 22 august 2013).

11. S.O. Bila, O.V. Shevchenko, M.O. Kushnir and V.I. Zhuk (2012), *Reformuvannia derzhavnoho upravlinnia rehional'nym rozvytkom: stan, problemy, perspektyvy* [Reforming state government regional development: progress, problems and prospects], NISD, Kyiv, Ukraine.

12. Yaroshevych N. B. (2010), "By increasing the revenue base of local budgets in Ukraine", *Zbirnyk naukovotekhnichnykh prats' Natsional'noho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy*, vol. 20, no. 10, pp. 278-282.

13. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "Performance indicators of the State and the consolidated budget of Ukraine for 2010-2011", available at: http://www.minfin.gov.ua/file/link/328305/file/DBU_ZBU.pdf (Accessed 22 august 2013).

14. Sydoruk L.A. (2010), "System and local government level: a comparative aspect", *Yevropejs'ki perspektyvy: naukovopraktychnyj zhurnal*, vol. 4, pp. 22-29.

15. Mordvinov O.H. (2011), "Formation of local government: foreign experience and ukrainian practice", *Naukovo-vyrobnychnyj zhurnal "Derzhava ta rehiony"* serii: "Derzhavne upravlinnia", vol. 2, pp. 40-44.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2013 р.